

Wie waarlijk leeft

RONALD GIPHART BIJ DE BEZIGE BIJ

Alle tijd (roman, 2019)

Ronald Giphart

Wie waarlijk leeft

Portret van mijn moeder

2020

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM

Copyright © 2020 Ronald Giphart
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Stephan Vanfleteren
Vormgeving binnenwerk Perfect Service
Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 94 031 0151 4

NUR 301

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Nick, Esmée, Broos, Tip, Lasse,
iedereen en z'n moeder

Haar naam was Wijnie Jabaaij. De afgelopen decennia kwam ik na afloop van lezingen regelmatig journalisten, ambtenaren, oud-politici, rooie en minder rooie rakkers tegen die met weemoed over mijn moeder begonnen te vertellen. Iedereen die haar had gekend zei me dat ze een bijzondere vrouw was, met een strijdbare inborst, een onwankelbaar vertrouwen in solidariteit en een goed gevoel voor al dan niet donkere humor. Om het ouderwets te zeggen: het deed mij altijd deugd als mensen dit met mij deelden.

Een leven vol strijd. Als hoogedelgestrengte volksvertegenwoordiger maakte mijn moeder zich – eerst als gemeenteraadslid en later als parlementariër – sterk voor vrouwen, bomen, kinderen, crèches, sociaal zwakkeren, prostituees, gehandicapten, zieken, rijksgenoten, nieuwkomers, vluchtelingen en tientallen andere groepen verdrukten. Voor een vermoeiend groot deel bestond haar bestaan uit discuss-

siëren, demonstreren, vragen stellen en poten zagen, en daar zou ze ongetwijfeld lang mee zijn doorgegaan als zij eind jaren tachtig niet was getroffen door verlamningsverschijnselen aan de linkerkant van haar lichaam. Ze zei daarover in een interview: ‘Ik ben waarschijnlijk te links geweest.’

Aanvankelijk dachten de artsen dat ze een hersentumor had, maar tot haar opluchting leed ze ‘slechts’ aan multiple sclerose. Dat was een verkeerde inschatting, want ze bleek een agressieve variant te hebben. Zes jaar na haar diagnose, toen ze inzag dat ze het niet kon winnen van een ziekte waartegen ze zich aanvankelijk vrouwmoedig had geweerd, koos ze ervoor via euthanasie een einde aan haar leven te maken. Hoewel het door haar georganiseerde afscheid liefdevol, twinkelend en licht was, was haar overlijden voor mijn zus Karin en mij een gebeurtenis die nog immer nadreunt. Inmiddels ben ik op mijn vierenvijftigste nog maar een jaar verwijderd van de leeftijd die Wijnie had toen ze stierf, en zonder daar larmoyant over te zijn: ik denk nog steeds iedere dag aan haar.

Een jaar na haar overlijden stelde ik op uitnodiging van een uitgeverij een therapeutische bloemlezing samen van door mannen geschreven verhalen en romanfragmenten over moeders. Wat mij bij het verzamelen opviel was dat de moederfiguur in de literatuur niet alleen vele hoedanigheden kent – die van opvoedster, al dan niet liefdevolle verzorgster, beschermengel, eerste geliefde, opjaagster, vraagbaak, verraadster, troostgeefster, trotse wurgster – maar ook dat het Oedipus-motief in veel van die verhalen en romans nadrukkelijk aanwezig was. Dit vond ik opmerkelijk, want *in real life* was en ben ik eigenlijk nooit een man tegengekomen die graag met zijn mam naar bed wilde en zijn pap wilde vermoorden. Misschien verkeerde ik wel niet in de juiste literaire kringen.

Gelukkig vond ik bij mijn zoektocht destijds ook enkele mooie verhalen die niet stijf stonden van oedipale verwijzingen, waarin moeders gewoon moeders waren, met al hun te waarderen en onhebbelijke eigenschappen van dien. Ook mijn eigen moeder was in alle opzichten ‘gewoon een moeder’, met leuke en minder leuke trekken. Zoals zo veel moeders leed ze aan een door moederliefde gevoede, verstikkende

moedertrots, ze was veeleisend maar ook vergevingsgezind, ze had torenhoge verwachtingen en was tegelijkertijd opmerkelijk snel tevreden met de prestaties van haar kinderen.

Euripides schreef dat moeders altijd meer van hun kinderen houden dan vaders. Als vader van twee zoons en een dochter heb ik daar natuurlijk mijn twijfels bij en ik weet ook niet hoe mijn eigen vader deze uitspraak zou hebben gevonden. Wat ik wel weet is dat mijn moeder onuitsprekelijk veel van mij en mijn zus heeft gehouden, en dat was in alle opzichten wederzijds. Voor mij geen gefnuikte moederbinding, gekwetste gevoelens of andere navelstrengcomplexen: mijn moeder was mijn moeder en verder niets. Zelf zei ze in een interview: ‘Als ik iets ben geweest is het moeder.’ En zo is het.

Vice versa is het natuurlijk anders. De bewering ‘als ik iets ben geweest is het zoon’ zou ongemeend zijn. De tragiek van een moeder is dat haar kinderen voor haar altijd het belangrijkste zijn, terwijl zij dat voor haar kinderen maar tot een zekere leeftijd is.

Winnie overleed toen ik negenentwintig jaar was. Uiteraard heeft zij mijn leven bepaald, gevormd en

tot op haar einde toe geprobeerd te sturen. Haar dood was voor mij en voor mijn zus op een bepaalde manier ook een opluchting, omdat haar laatste strijd – die tegen haar ziekte – niet alleen haar, maar ook ons had uitgeput.

Begin dit jaar zat ik met mijn zus in een bistro in Utrecht. Het is niet zonder reden dat ik deze plek had uitgekozen om over mijn moeder te praten. Mijn ouders hielden niet van vakantie, maar wel van lekker eten, en dus gingen we vaker dan gemiddeld naar een restaurant, meestal de Dordtse stationsrestauratie of een roemruchte bistro waar gerechten werden geserveerd op houten borden. Mijn moeder was hier dol op en ze zou zich zeer hebben gelaafd aan de opkomst van de hedendaagse *nouveau bistreau*. Wat dat betreft heeft ze haar eetgenen duidelijk aan mij doorgegeven.

Dit jaar is het vijftienvintig jaar geleden dat ze overleed, een *newsflash* die ons deed duizelen. Het voelde onwerkelijk. Zo lang kan het toch onmogelijk zijn geweest? Karin en ik hebben inmiddels kinderen die de leeftijd hebben die ik had toen Wijnie ziek

werd. Hoe kan dat zo snel zijn gegaan, vroegen we ons wezenloos af.

Karin had spullen bij zich uit mijn moeders nalatenschap, dozen die zij al jarenlang in huis heeft. Ze gaf me een oud KLM-koffertje met krantenknipsels, foto's, brieven en andere paperassen, waarvan ik vele nog niet eerder had gezien of was vergeten. Het was vreemd om fragmenten uit het leven van Wijnie verzameld te zien in een gammele koffer: interviews, tijdschriftreportages, Handelingen der Staten-Generaal, columns die door haarzelf waren geschreven (nooit geweten), speeches die werden uitgesproken op haar crematie in 1995. Ook de tekst die ik daar heb voorgelezen.

Mijn zus en ik komen niet uit een familieziek gezin, noch zijn we nauwgezette verzamelaars van persoonlijke paraferalia, ik althans niet. Mijn moeders bagage deed me meer dan ik had verwacht, met name omdat ik zag hoe druk ze zich had gemaakt over de zaken die voor haar belangrijk waren. Als kind neem je de veldtochten van je ouders voor kennisgeving aan, maar nu ik ouder ben lukt het me naar haar leven te kijken met mededogen en een bijna ouderlijke vertederling.

Winnie was een schapenkop, zoals geboren Dordtenaren worden genoemd. Zelf heeft ze altijd beweerd dat ze was geboren op vrijdag de dertiende april 1939 en daar zijn Karin en ik steeds van uitgegaan, maar bij het schrijven van dit boekje bleek die datum op een donderdag te zijn gevallen, dus het idee dat mijn moeder voor het ongeluk zou zijn geboren berustte op een bewust of onbewust door haarzelf in stand gehouden misverstand. De Amerikaanse site Onthisday.com vermeldt welke historische figuren er – naast Winnie Jabaaij! – op deze dag nog meer ter wereld kwamen: Barbara-Rose Collins, de eerste zwarte vrouw uit Michigan die werd verkozen in het Amerikaanse Congres, en Seamus Heaney, de dichter, vertaler en Nobelprijswinnaar ('All I know is a door into the dark'). Goed rijtje!

In 1939 waren de populairste meisjesnamen Maria, Johanna, Cornelia, Anna, Elisabeth en Wilhelmina. Mijn moeder kreeg een voornaam die toen al niet vaak voorkwam en volgens het Meertens Instituut in Nederland vandaag de dag geheel is verdwenen: Wijberig. Met etymologie-van-de-koude-grond kan ik deze naam interpreteren als 'vrouwelijk' of 'wijve-

rig, een omschrijving die wonderwel paste bij mijn moeder, want als ‘feminiene feministe’ heeft ze altijd luidkeels gestreden voor vrouwenrechten.

Al vanaf haar geboorte werd ze door haar zussen soms plagerig ‘Weerbericht’ genoemd, maar veel vaker ‘Wijnie’, de naam die ze zelf ook begon te gebruiken. Volgens het Meertens Instituut heetten in 2014 tweeënveertig vrouwen zo. Mijn moeder is in haar leven slechts twee keer een andere Wijnie tegengekomen, van wie er een werkte in een bordeel waar mijn moeder op werkbezoek was om meer te weten te komen over internationale vrouwenhandel. De beide Wijnies konden goed met elkaar overweg, waarover mijn moeder tegen een vriendin zei: ‘Dat is niet zo vreemd, ik heb tenslotte van ouwehoeren óók mijn vak gemaakt.’

De eerste Wijnie in het leven van mijn moeder was haar tante, Wijberig Hartman. Deze fragiele verschijning werd in de familie ‘Grote Wijnie’ genoemd, hoewel ze slechts 1,50 meter lang was. Grote Wijnie had een tragische levensgeschiedenis. In 1919, toen zij zelf negentien jaar was, verloofde zij zich met een Dordtse vlieger genaamd Jacques Brunklaus, maar een paar weken voor hun huwelijk verongelukte zijn toestel.

Zijn lichaam werd nooit gevonden, waarna Grote Wijnie als eeuwige bruid de rest van haar leven alle andere mannen de deur wees. Zeventig jaar later ging ze, zoals mijn moeder dat noemde, 'ongepend retour'. Mijn moeders vernoeming naar haar moet een gebaar van troost zijn geweest. Zelf heb ik op mijn beurt mijn oudtante Wijnie, die ook wel Meija werd genoemd, geëerd door in mijn romans *Ik omhels je met duizend armen* en *Gala* een nogal wild levend personage naar haar te vernoemen, zodat ze in ieder geval in fictie kon proeven van het leven dat ze nooit heeft geleid.

Het Regionaal Archief Dordrecht heeft handgeschreven memoires in bezit die zijn opgetekend door mijn opa, Leendert Jabaaij (1903-1977), waarin hij onder andere vertelt over de geboorte van zijn vier dochters en de daaraan verbonden kosten. Mijn moeder is destijds gehaald door een vrouwenarts genaamd Dr. Bol, die voor de zwangerschapsbegeleiding f 60,- vroeg. De bevalling in het ziekenhuis kostte nog eens f 20,- en voor een regulier huisbezoek van de kinderarts werd f 4,- gerekend.

Kleine Wijnie kwam als derde meisje terecht in

een liefdevol gezin. Volgens de overlevering had mijn opa dolgraag een zoon gewild, een troonopvolger, maar zijn eerste kind bleek een meisje, dat ze Jeanne noemden. Monter verwekte hij een tweede kind, maar ook dat werd een meisje, Johanna, bijgenaamd Ank. Zijn derde poging was dus mijn moeder Wijberig en na het vierde meisje, Lien, hield hij ermee op en legde hij zich erbij neer dat hij nimmer een zoon zou krijgen.

Na een kleine omzwerving was mijn opa, van boerenafkomst, directeur geworden van een stadsmanege in Dordrecht, een baan die hem goed beviel. Het Dordtse stadsarchief heeft foto's waarop hij trots te paard om zich heen kijkt, statig en aandoenlijk zelfingenomen. Die fiere houding staat in contrast met de enige echte herinnering die ik aan hem heb. Omdat hij in de nadagen van zijn leven niet helemaal helder meer was heeft hij een tijdje bij ons in ons nieuwbouwwijeshuis gewoond. Dat was een gezellige tijd, tot hij een gevaar begon te worden voor zichzelf en zijn omgeving. Op een middag na school trof ik hem aan in de badkamer, waar hij uitgelaten stond te douchen: geheel naakt, op zijn hoedje na, want dat was hij vergeten af te zetten. Ik wees hem op zijn hoofddek-